

Biznesa augstskola Turība
Studiju programmā Juridiskā zinātne

Tatjana Jurkeviča

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

ELEKTRONISKIE PIERĀDĪJUMI CIVILPROCESĀ

Izstrādāts doktora grāda iegūšanai

Juridiskās zinātnes nozarē

Civiltiesību apakšnozarē

Rīga 2015

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur. Lauris Rasnačs

Darba recenzenti:

Dr. iur. J. Grasis

Dr. iur. I. Kronis

Dr. iur. J. Pašnik

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Biznesa augstskolas Turība Juridiskās Zinātnes nozares promocijas padomes atklātā sēdē 2015. gada 30. septembrī plkst. 12:00 Biznesa augstskolas Turība Juridiskajā fakultātē, Rīgā, Graudu ielā 68, C108. telpā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Biznesa augstskolas Turība bibliotēkā Rīgā, Graudu ielā 68.

Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes priekšsēdētājs:

Prof., Dr. iur. Aivars Endziņš

Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes sekretāre:

Prof., Dr. iur. Ingrīda Veikša

© Tatjana Jurkeviča, 2015

© Biznesa augstskola Turība, 2015

PROMOCIJAS DARBA RAKSTUROJUMS

Temata aktualitāte

Pierādījumu teorija kā viens no civilprocesa zinātnes un prakses pamatelementiem uzskatāma par nemainīgi aktuālu jautājumu. Veiksmīga civiltiesisko attiecību realizācija un civiltiesību normu piemērošana nosacīti ar veiksmīgi un efektīvi īstenotu pierādījuma institūta piemērošanu. Pierādījumu institūts ir neatņemams elements civilprocesa mērķu sasniegšanai, tikai ar tās starpniecību var nodrošināt efektīvu tiesas ceļā realizējamo civiltiesisku aizsardzību. Pēdējos desmit gados informācijas tehnoloģijas radikāli izmainīja informācijas fiksācijas un nodošanas veidus. Aktīva jauno informācijas tehnoloģiju izmantošana ietekmēja ne tikai sabiedrisko attiecību sfēru, bet arī lielā mērā valsts pārvaldes sistēmu. Mūsdienās gandrīz visās valstīs efektīvi darbojas „elektroniskās pārvaldes” sistēmas (e-Government) un tiek ieviesta „elektroniskā justīcija” (e-Justice). Informācijas un datortehnikas lomas palielināšanās sabiedrībā veicināja ne tikai būtiskas izmaiņas daudzās tiesību normās, bet arī radīja pilnīgi jaunas *informācijas tiesiskās attiecības*.

Sekojošai jaunajai pasaules tendencei, Latvijas Republikā informācijas tehnoloģijas pārvaldes tiek ieviestas sistēmā. Datortehnikas ietekme skāra arī civilprocesuālās tiesības, jo informācijas tehnoloģijas ietekmēja tiesas spriešanas procedūru. Nozīmīgas izmaiņas tika jau veiktas Civilprocesa likumā, paredzot informācijas tehnoloģiju izmantošanu lietu izskatīšanas procedūrās tiesā, lai paātrinātu strīdīgo attiecību izšķiršanas procesu, saīsinot laiku informācijas apmaiņai starp procesa dalībniekiem un tiesu.

Plaša informācijas tehnoloģiju izmantošana prasa pārskatīt civilprocesuālo tiesību pamatnoteikumus, jo tā neizbēgami izvirza nepieciešamību adaptēt civilo tiesvedību jaunajām tehnoloģijām, kas vēlreiz apstiprina aktualitāti pētāmajam jautājumam par elektronisko pierādījumu izmantošanu civilprocesā un ir saistīts ar sekojošiem aspektiem:

Pirmkārt, ir vispārzināms, ka viens no pierādīšanas procesuālās attīstības aspektiem pamatojas uz jaunu pierādījumu veidu ieviešanu civilprocesuālajā tiesvedībā. Nav šaubu par to, ka jauno pierādījumu veidošanā liela nozīme ir moderniem informācijas avotiem. Tāpēc teorijas un prakses ziņā interesi rada jautājums par iespēju izmantot šos avotus civilprocesā. Centieni atspoguļot jaunākās tendences neapšaubāmi liek pārskatīt pierādījumu uzskaitījumu.

Otrkārt, Civilprocesa likums atsevišķi neregulē pierādījumus, kas iegūti un eksistē elektroniskā veidā. Datortehnika ir neatgriezeniski ienākusi mūsu dzīvē. Tomēr datori ne tikai paver plašas iespējas pierādījumu iegūšanai, bet arī to falsifikācijai. Lai nodrošinātu tiesai iespējas taisīt nolēmumus uz nefalsificētu elektronisko pierādījumu pamata, ir nepieciešams izstrādāt kritērijus ticamas informācijas iegūšanai. Īpaši tas ir svarīgi tāpēc, ka ne katrs ir speciālists datoru (datorzinību) jomā. Bez noteikumiem, kuri izvirzāmi elektroniskiem

dokumenti, būtisku problēmu veido kārtība, kādā šī iegūtā informācija pārveidojama procesuāli korektā formā, lai tā būtu ērti uztverama visiem civilprocesa dalībniekiem.

Treškārt, elektronisko informācijas avotu kā pierādījumu tiesisko dabu civilprocesuālajā zinātnē traktē ļoti atšķirīgi. Zinātniskās literatūras analīze rada, ka eksistē vairāki virzieni: pirmais – mūsdienu informācijas avoti un no tiem iegūtā informācija ir rakstveida pierādījumi; otrā virziena pārstāvji tos pieskaita pie lietiskiem pierādījumiem. Tāpēc pētījuma tēmas aktualitāte ir saistīta arī ar moderno informācijas avotu kā pierādījumu civilprocesā tiesiskās dabas analīzi. Šāda analīze ļauj izstrādāt ticamas informācijas iegūšanas kritērijus un pilnveidot civilprocesu.

Informācijas tehnoloģiju izmantošana neizbēgami ietekmē faktisko tiesas un citu procesa dalībnieku darbību konkrētā tiesiskajā strīda izskatīšanā un izšķiršanā, tai skaitā ietekmē arī pierādīšanas procesu. Faktiskajai darbībai, kas ir civilprocesuālo attiecību saturs, jābūt ietvertai noteiktā juridiskā formā. Normālai dabiskai attīstībai ir nepieciešams uzturēt līdzsvaru starp civilprocesuālo attiecību formu un saturu, t.i., formai ir jāatbilst saturam un otrādi. Bet tāda līdzsvara saglabāšana nav iespējama, ja civilprocesa tiesvedības mērķu sasniegšanai ir objektīva nepieciešamība veikt noteiktas faktiskas darbības, kurām nav paredzēta atbilstoša procesuāla forma.

Dotā darba autore pamatojas uz to, ka tiesas mērķis ir noteikt patiesību (Likuma „Par tiesu varu” 17.panta pirmā daļa). Pierādījumu procedūras procesuālā regulējuma uzdevums ir radīt priekšnoteikumus tiesai lietas patieso apstākļu noskaidrošanai. Dotā uzdevuma realizācijai nepieciešams izstrādāt procesuālo formu, kura ļautu tiesai un citiem procesa dalībniekiem pēc iespējas ērtāk un efektīvāk nodrošināt, uzrādīt un izmeklēt lietas patieso apstākļu noskaidrošanai nepieciešamos pierādījumus, lai informācijas tehnoloģijas varētu efektīvi kalpot tiesvedības mērķiem.

Darba autore uzskata, ka detalizēta izpēte par mūsdienu elektroniskiem informācijas avotiem Latvijas Republikas tiesiskā pierādījumu sistēmā veicinās pasākumus civilprocesa pilnveidošanai, kā arī konkrētā pierādījumu veida normatīvu nostiprināšanu. Izklāstītais apstiprina izvēlētajā pētījuma tēmas aktualitāti.

Blakus minētajam, promocijas darba tēmas aktualitāti nosaka arī sekojoši apstākļi:

- Latvijā šai problēmai veltīti padziļināti zinātniski pētījumi pēdējo gadu desmitu laikā publicēti ļoti maz;
- apzinātajā ārvalstu zinātniskajā literatūrā izteikti dažādi viedokļi, kuru padziļināta pētīšana nepieciešama Latvijas apstākļiem atbilstoša izvirzītās problēmas teorētiskā risinājuma izstrādāšanai;

- elektronisko pierādījumu problemātikas apzināšana un tās risinājuma ceļu ieteikšana īpaši aktuāla ir šobrīd, kad Latvijā turpina strauji attīstīties IT tehnoloģijas, aizvien noris e-pārvaldes ieviešana un pieaug sabiedrības aktivitāte elektroniskajā vidē.

Pētījuma mērķis, hipotēze un uzdevumi

Promocijas darba mērķis ir pilnveidot civilprocesa pierādījumu institūta teorētisko bāzi, attīstot elektroniskā pierādījuma izpratni civilprocesā un sniedzot pilnveidotus atsevišķu terminu definējumus, ņemot vērā jaunākās civilprocesa teorijas atziņas un tendences, ka arī sniegt priekšlikumus civilprocesa normu pilnveidošanai un grozīšanai.

Ņemot vērā izvirzīto mērķi, promocijas darbs izstrādāts kā elektronisko pierādījumu civilprocesā padziļināts pētījums ar atbilstošiem ierosinājumiem. Cita pierādījumu teorijas un prakses civilprocesuālā problemātika skatīta tiktāl, cik nepieciešama pamatjēdzienu un tēžu pilnīgākam raksturojumam un ilustrācijai.

Pētījuma ietvaros promocijas darba autore izvirza šādu hipotēzi: elektroniskie pierādījumi ir norobežojami no rakstveida un lietiskiem pierādījumiem, ņemot vērā elektronisko pierādījumu specifiku.

Lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi un sasniegtu promocijas darba mērķi, promocijas darba autore izvirzīja šādus uzdevumus:

1. analizēt atsevišķus pierādījumu teorijas pamatjēdzienus civilprocesā, tai skaitā jēdzienu „pierādījums”, noteikt tā atšķirību no jēdziena „pierādīšanas līdzeklis”, kā arī definēt elektronisko pierādījumu jēdzienu un noteikt tā būtību un mijiedarbību ar rakstveida un lietiskiem pierādījumiem, noskaidrot kā informācijas tehnoloģiju attīstība ietekmējusi pierādījumu klasisko klasifikāciju;
2. izpētīt elektroniskā dokumenta jēgu un būtību civillietās, kā arī raksturot elektroniskā paraksta procesuālo nozīmi;
3. apzināt elektronisko pierādījumu izmantošanas iespējas civilprocesā un izteikt priekšlikumus pastāvošo izmantošanas problēmu risināšanai, piedāvājot atbilstošāko elektronisko pierādījumu (kā pierādījumu teorijas sastāvdaļas) jomā ietilpstošo jautājumu tiesiskās reglamentācijas risinājumu.

Izpētes metožu raksturojums

Pētījuma metodoloģiskā bāze balstās uz tiesību zinātnes fundamentāliem noteikumiem, kas ļauj formulēt vispārīgus un sevišķus priekšstatus par elektroniskiem pierādījumiem un to izmantošanas iespējām kā zinātnisku problēmu, noteikt tās risināšanas ceļus, parādīt tās izpratni mūsdienu kontekstā.

Darba izstrādes gaitā tika izmantotas sekojošas zinātniskās pētniecības metodes: vēsturiskā metode, salīdzinošā metode, analītiskā metode, gramatiskā metode, sistēmiskās analīzes metode.

Darba ir izmantota vēsturiskā metode, lai apskatītu pierādījumu teorijas elementu un elektronisko pierādījumu attīstības dinamiku civilprocesuālajās tiesībās. Salīdzinošā metode ir izmantota, lai apzinātu tiesiskā regulējuma īpatnības kas pastāv attiecībā uz elektroniskajiem pierādījumiem Latvijas un citu valstu civilprocesuālajās tiesībās. Tāpat salīdzinošā metode izmantota, analizējot atšķirīgus zinātnieku viedokļus par pierādījumu teorijas pamatjēdzienu civilprocesā izpratni, to starp arī par elektronisko pierādījumu būtību, vietu un iespējamo tiesisko regulējumu.

Bez tam darbā tiek piemērota arī sistēmiskās analīzes metode elektroniskā pierādījuma jēdziena analīzei, meklējot kopīgas un atšķirīgās iezīmes starp elektroniskiem un citiem pierādījumiem (rakstveida un lietiskie pierādījumi). Ar sistēmiskās metodes palīdzību tiek pētīta elektronisko informācijas avotu izmantošana tiesas spriešanas organizācijā.

Šajā darbā tiek izmantota arī analītiskā metode. Darbā izteikto secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā ir analīze. Analītiskās metodes apakšmetode - induktīvā (indukcijas) metode tiek izmantota lai caur elektronisko pierādījumu īpatnību konkretizāciju analizēt elektronisko pierādījumu izmantošanas pamatprincipus un izstrādāt ierosinājumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanai, kā arī izstrādāt konkrēto tiesību normu grozījumu projektu. Analītiskās metodes apakšmetode - dedukcijas metode tiek izmantota lai no vispārējiem tiesiskajiem jēdzieniem un aspektiem izveidot konkrētas prasības tiesību normām elektronisko pierādījumu praktiskajai piemērošanai. Proti, atklāt elektronisko pierādījumu pieļaujamības pamatjautājumus, apzināt elektronisko pierādījumu pārbaudes un novērtēšanas problēmaspektus, izpētīt elektronisko pierādījumu nodrošināšanas īpatnības.

Pētījums novitāte teorētiskajā un praktiskajā aspektā

Pētījuma zinātnisko novitāti nosaka apstākļi, ka pēdējo gadu laikā pētījumi par elektroniskajiem pierādījumiem pierādījumu teorijas civilprocesuālā kontekstā latviešu valodā publicēti ļoti maz, kas nosacīja nepieciešamību šādu pētījumu veikt. Tomēr, neizvirzot pašmērķi izstrādāt līdz šim vispār nekur nepaustu viedokli tikai tāpēc, lai pamatotu tā novitāti, darbā izteikti secinājumi un priekšlikumi var tikt vērtēti kā divu veidu: ja promocijas darba izstrādes gaitā apzinātajā zinātniskā diskusija par attiecīgo jautājumu bija pietiekami izsmeļoša un plaša un kāds no tajā izteiktajiem viedokļiem ir pietiekami pamatots, darbā tika norādīts atbalstītais viedoklis, vienlaikus sniedzot pamatojumu, kāpēc noraidīti citi uzskati; savukārt, ja attiecīgajā jautājuma skatījumā esošā teorētiski-zinātniskā diskusija nebija pietiekama vai tajā

izteiktie uzskati neguva promocijas darba autores atbalstu, tika izteikts patstāvīgs priekšlikums attiecīgās situācijas izpratnei.

Pētījuma zinātniskā novitāte izpaužas tajā, ka darbā tiek kompleksi analizēta pierādīšanas problemātika, kas rodas civillietu iztiesāšanā, izmantojot elektroniskos pierādījumus. Pamatojoties uz zinātnisko darbu analīzi, tai skaitā informātikas jomā, kā arī informācijas un komunikācijas tiesībās, darba autore secīgi pamato, ka starp rakstveida pierādījumiem un elektroniskiem pierādījumiem, tāpat kā starp lietiskiem pierādījumiem un elektroniskiem pierādījumiem ir būtiska atšķirība. Tāpēc elektroniskos pierādījumus diez vai var pieskaitīt pie rakstveida vai lietiskiem pierādījumiem, jo tiem ir savas specifiskās iezīmes.

Pētījuma novitāti nosaka tas, ka pirmo reizi promocijas darba līmenī izdarīts mēģinājums izstrādāt teorētisko koncepciju par elektroniskiem pierādījumiem Latvijas civilprocesuālajās tiesībās, kā arī izstrādāt kritērijus elektronisko pierādījumu pieļaujamībai. Pamatojoties uz zinātnisko darbu analīzi informātikas (datorzinību) jomā un informācijas un komunikāciju tiesību jomā, darba autore secīgi pamato, ka rakstveida pierādījumiem un elektroniskiem pierādījumiem piemīt atšķirīgas iezīmes. Līdz ar ko autore uzskata, ka ir nepieciešamas izmaiņas Civilprocesa likumā, tai skaitā Civilprocesa likuma 110.pantā, kurā rakstveida pierādījumiem tiek pieskaitīti materiāli, kas iegūti elektroniskā formā. Bez tam pētījuma novitāte ir arī tajā, ka promocijas darbā tiek piedāvāti kritēriji elektronisko pierādījumu pieļaujamībai, pārbaudei un izvērtēšanai.

Promocijas darba teorētiskā vērtība un nozīme izpaužas elektronisko pierādījumu izpratnes problēmu apzināšanā un to teorētiskā analīzē. Pētījumā mēģināts, analizējot dažādus uzskatus, izstrādāt savstarpēji saskaņotu un atbilstošu elektronisko pierādījumu izpratni, uz kuras pamata tālāk attīstīt un veidot pierādījuma institūtu kopumā. Pētījuma izstrādes gaitā tika pilnveidoti pierādījumu teorijas jautājumi, izstrādāti priekšlikumi civilprocesa normu grozījumiem, ieviešot jaunu pierādījumu veidu – elektroniskie pierādījumi, kā arī precizējot esošo regulējumu atbilstoši jaunākām civilprocesa attīstības tendencēm.

Promocijas darba saturs nav vērtējams tikai kā teorētiskai pētījums bez sasaistes ar praksi un nozīmes tās sekmīga īstenošanā. Izstrādātais pētījums var tikt izmantots studiju procesā, civilprocesa kopumā vai tā atsevišķu tematu apgūvē. Bez tam, vienlaicīgi ar izstrādātajām atziņām promocijas darbā izteikti vairāki ierosinājumi pierādījumu teorijā ietilpstošo problēmu tiesiskajam risinājumam. Autores secinājumi un priekšlikumi var tikt izmantoti mūsdienu zinātniskajā un juridiskajā praksē, civilprocesuālo tiesību jaunrades procesā. Elektronisko pierādījumu procesuālo īpatnību pētīšana ļauj noformulēt praktiskās rekomendācijas šādu pierādījumu izmantošanā. Promocijas darba materiāli var tikt izmantoti civilprocesuālo tiesību docēšanas procesā, kā arī zinātniskajā pētniecībā.

Zinātniskās publikācijas un pētījuma rezultātu aprobācija

Laika posmā no 2010.-2015.gadam autore ar priekšlasījumiem par pētījuma tēmu ir piedalījies vairākās starptautiskās zinātniskajās konferencēs un autores referāti ir iekļauti zinātnisko rakstu krājumos, to skaitā arī starptautiski recenzējamās zinātnisko rakstu krājumos. Būtiskākās zinātniskās publikācijas par promocijas tēmu:

1) Jurkeviča T., (2011) „**On the role of court in the process of proving**” Materials digest of the XIIth International Scientific and Practical Conference. Starptautiskās Zinātnes un augstākās izglītības akadēmijas (Lielbritānija) un Vis-Ukrainas Akadēmiskās Savienības rīkotā 12.starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Key instruments of humandormitory: economics and law” (2011.gada 27.oktobris). Referāts iekļauts konferences zinātnisko rakstu krājumā „Materials digest of the XIIth International Scientific and Practical Conference (Kiev, London, October 27-November 1, 2011)”, 10.lpp.

2) Jurkeviča T., (2013) „**Elektronisko dokumentu kā pierādījumu novērtēšana**”. Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskā zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurētspēju” materiāli (2012.gada 8-11.novembris). II daļa „Valsts un tiesību aktuālās problēmas”. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 98. lpp, ISSN 2255-8853, ISBN 978-9984-14-638-6. Iekļauts GESIS SocioGuide datu bāze.

3) Jurkeviča T., (2013) „**Elektroniskā dokumenta jēdziens un vieta pierādīšanā**”. Administratīvā un kriminālā justīcija. Nr. 2 (63) 2013. 67.lpp. ISSN 1407-2971. Raksts ir publicēts pēc dalības Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Globālie izaicinājumi: Konfliktu risināšanas tiesiskie un organizatoriskie paņēmieni” (2013.gada 27.-28.aprīlis).

4) Jurkeviča T., (2014) „**Elektronisko pierādīšanas līdzekļu nodrošināšanas jautājumi civilprocesā**”. Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskā zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013” materiāli (2013.gada 10-12.oktobris). II daļa „Valsts un tiesību aktuālās problēmas”. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 126 lpp, ISSN 2255-8853, ISBN 978-9984-14-688-1.

5) Jurkeviča T., (2014) „**Tiesiskais statuss elektroniskajiem dokumentiem, kuriem nav kvalificēta elektroniskā paraksta (elektroniskie pasta sūtījumi)**”. Biznesa augstskolas Turība rakstu krājums CD. XV Starptautiskā zinātniskā konference „10 gadi Eiropas Savienībā – sasniegumi, problēmas un nākotnes ieceres” materiāli (2014.gada 29.maijs) 259.lpp (CD ISSN 1691-6069). Iekļauts EBSCO datu bāze.

6) Jurkeviča T., (2014) „Brīvais pierādījumu novērtēšanas princips civilprocesā”. 2013.gada 10.decembra II Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences „Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālas problēmas” rakstu krājums. 196.lpp. ISBN: 978-9984-47-096-2.

Izmantoto avotu raksturojums

Strādājot pie promocijas darba, analizēti spēkā esošie normatīvie akti Latvijā un ārvalstīs, atbilstoši tēmai pēc iespējas izmantota tiesu prakse. Pētījuma gaitā izmantoti gan Latvijas, gan ārvalstu (Austrumeiropas un Rietumeiropas) zinātnieku darbi. Tādējādi izvirzītais problēmjaudājums skatīts arī no vairāku tiesību loku viedokļa. Bet Latvijā promocijas darba tēma zinātniskajā literatūrā ir pētīta ļoti maz.

Kopumā pētījumā izmantoti 339 avoti, no kuriem 241 ir literatūras avoti, 47 - tiesību akti, 51 – tiesu un juridiskās prakses materiāli.

Promocijas darba konspektīvs izklāsts pa nodaļām

Promocijas darbs sastāv no ievada, trim nodaļām, nobeiguma un izmantoto avotu saraksta.

Ievadā pamatots promocijas darba raksturs, tēmas aktualitāte, pētījuma novitāte, darba izvirzītā hipotēze, noformulēts promocijas darba objekts un priekšmets, definēts promocijas darba mērķis un noteikti uzdevumi tā sasniegšanai, raksturota izmantotā teorētiskā bāze, pētījuma rezultātu aprobācija un promocijas darbā lietotās pētīšanas metodes, pamatota darba teorētiskā un praktiskā nozīme.

Darba pirmajā nodaļā autore pievēršas jēdzienu „pierādījumi” un „elektroniskie pierādījumi” saturam un būtībai. Pēc autores viedokļa īpaši svarīgi ir noteikt „elektronisko pierādījumu” būtību, saturu un vietu mūsdienu civilprocesā, kā arī sniegt elektroniskā pierādījuma jēdziena definīciju. Autore piedāvā noskaidrot šīs kategorijas vietu un nozīmi tādā pierādīšanas procesā, kas atbilst civilprocesa mūsdienu tendencēm, kas nav iespējams, nepievēršoties tiem aktuāliem jautājumiem, kas skar tiesu pierādījumu teoriju kopumā un līdz ar to projicējami arī uz elektroniskā pierādījuma jēdziena izpratni, procesuālo formu, klasifikācijas iespējām, ņemot vērā arī moderno elektronisko informācijas nesēju un moderno sakaru līdzekļu rašanos un plašu izplatīšanu.

Analizējot elektronisko pierādījumu tiesisko raksturu un ņemot vērā zinātnieku viedokļu dažādību, autore pēta elektronisko, rakstveida un lietisko pierādījumu korelācijas, apskatot jautājumu kāpēc civilprocesā kā patstāvīgi pierādīšanas līdzekļi tiek nodalīti

rakstveida pierādījumi, lietiskie pierādījumi un citi pierādīšanas līdzekļi, pēc kādām pazīmēm tos iedala.

Darba otrajā nodaļā autore aplūko elektroniskos pierādīšanas līdzekļus, vispirms analizējot jēdziena "pierādīšanas līdzekļi" būtību un zinātnisko nozīmi, līdz ar ko autore piedāvā pievērst uzmanību diskutablai kategorijai - pierādīšanas līdzekļu un pierādījumu avotu korelācijai.

Sakarā ar to ka starp elektroniskiem pierādījumiem lielāku grupu veido elektroniskie dokumenti, nepieciešams šo kategoriju apskatīt plašāk. Šajā nodaļā autore piedāvā apskatīt dažādus viedokļus par elektroniskā dokumenta jēdzienu, cenšas tos apkopot, lai definētu elektroniskā dokumenta jēdzienu pierādīšanas mērķiem civilprocesā.

Analizējot elektroniskā dokumenta būtību un izmantošanas iespējas, šajā nodaļā uzmanība tiek pievērsta pierādījumu izpētes tiešuma principam. Izvērtēti tiek jautājumi, kas jāsaprot ar tehnisko iekārtu radīta dokumenta oriģinālu, vai ir jāierobežo šādu dokumentu oriģinālu skaits, lai tas nenovestu pie dokumenta oriģināla vērtības samazināšanās.

Atsevišķi tiek apskatīts jautājums par elektroniskā paraksta nozīmi un veidiem, pievērsot uzmanību Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 1999/93/EK, kā arī analizēti elektroniskā pasta sūtījumu būtiskās īpatnības un izmantošanas iespējas pierādīšanas procesā.

Darba trešajā nodaļā autore apskata jautājumu par elektronisko pierādījumu pieļaujamību civilprocesā, analizējot arī elektronisko pierādījumu pieļaujamības kritērijus un padziļināti izskatot jautājumu par iespēju ierobežot elektronisko pierādījumu izmantošanu civillietās saistībā ar privātpersonu tiesībām uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību (Latvijas Republikas Satversmes 96. pants). Proti, vai ir pieļaujams izmantot elektroniskos pierādījumus, ja tie iegūti, veicot darbības, kas pārkāpj personas tiesības kontrolēt tādas informācijas vākšanu, uzglabāšanu, izmantošanu un izplatīšanu, kas skar šīs personas privāto dzīvi. Tiek aplūkoti daži jautājumi par elektronisko pierādījumu vākšanu un pētīšanu. Tiek analizēti elektronisko pierādījumu vērtēšanas principi un kritēriji, pievērsties arī brīvam pierādījumu novērtēšanas principam, kura svarīgs brīvības elements pierādījumu vērtēšanā ir tiesas pārlicēbas pakāpe par faktiskā apgalvojuma patiesumu.

Pierādīšanas tiesību sistēmas svarīgs elements ir pierādīšanas pienākums, kas ietekmē arī brīvu pierādījumu novērtēšanu, ietilpstot iepriekšminēto kritēriju un robežu klāstā, kas ierobežo brīvu pierādījumu novērtēšanu. Šai sakarā ir būtiski noteikt kāda ir tiesas loma un pienākumi sacīkstes procesā un noskaidrot kā jāsaprot pušu vienlīdzība saistībā ar tiesas aktivitāti vai pasivitāti.

Viens no aktuāliem procesuāliem jautājumiem, kas skar elektronisko pierādījumu izmantošanu, ir to saglabāšana un iesniegšanas nodrošināšana, lai tiesa iegūtu iespēju tos pētīt.

Šis nodaļas ietvaros autore sniedz analīzi par spēkā esošām Civilprocesa likuma normām par pierādījumu nodrošināšanu, un tieši, vai tie ir pietiekami civilās tiesvedības mērķu sasniegšanai informācijas tehnoloģiju arvien plašākas izmantošanas apstākļos.

AIZSTĀVĒŠANAI IZVIRZĪTĀS TĒZES

Veiktā pētījuma rezultāti apstiprina pētījumā izvirzīto hipotēzi, ka elektroniskie pierādījumi ir norobežojami no rakstveida un lietiskiem pierādījumiem, ņemot vērā elektronisko pierādījumu specifiku.

Sasniedzot darbā noteikto mērķi un izpildot uzdevumus, pētījums ļāva izvirzīt aizstāvēšanai sekojošas tēzes, kas izteiktas secinājumu un priekšlikumu formā:

1. Pētījuma rezultātā, analizējot tiesību zinātnieku dažādus skatījumus uz pierādījumu kā noteikta civilprocesa institūta īpatnībām, autore secina, ka Civilprocesa likuma 92.pantā esošā definīcija, pēc teksta gramatiskas interpretācijas vairāk atbilst netiešo pierādījumu jēdzienam.

Lai novērstu konstatēto trūkumu, autore piedāvā pilnveidotu pierādījuma definējumu, piedāvājot grozīt Civilprocesa likuma 92.pantu un izteikt to sekojošā redakcijā:

“92.pants. Pierādījumi

Pierādījumi ir faktiskas ziņas, pamatojoties uz kurām tiesa nosaka tādu apstākļu esamību vai neesamību, kas pamato pušu prasības un iebildumus, kā arī tos apstākļus, kuriem ir nozīme lietas pareizai izskatīšanai un izspriešanai”.

2. Izvērtējot elektronisko pierādījumu raksturīgākās īpatnības un izmantošanas iespējas civilprocesā, autore secina, ka elektroniskie pierādījumi veido patstāvīgu pierādīšanas līdzekļu grupu, kas līdz šim civilprocesā nav definēta. Autore uzskata par iespējamu piedāvāt sekojošu elektronisko pierādījumu definīciju:

Elektroniskie pierādījumi ir elektroniskā formā uzglabātas, apstrādātas vai pārraidītas ar automatizētas datu apstrādes ierīcēm, sistēmām vai komunikāciju tīkliem ziņas, kas pastāv/eksistē digitālā vai analogā signāla veidā (elektromagnētisku signālu veidā) un fiksētas uz jebkāda veida elektroniskiem tehniskiem resursiem (līdzekļiem), ja ar šīm ziņām tiek konstatēta tādu faktu esamība vai neesamība, kam ir nozīme lietā.

3. Analizējot elektronisko pierādījumu specifiskās īpatnības, autore secina, ka elektroniskie pierādījumi nav pieskaitāmi rakstveida pierādījumiem. Pieskaitot elektroniskos pierādījumus rakstveida pierādījumiem tiek apgrūtināta elektronisko pierādījumu izmantošanas iespēja civilprocesā, proti, elektronisko pierādījumu pārbaude un novērtēšana notiek izmantojot rakstveida pierādījumiem raksturīgās metodes, kas nevar nodrošināt elektronisko pierādījumu pilnu un vispusīgu pārbaudi un novērtēšanu civilprocesā.

Lai novērstu šo nepilnību, un nodrošinātu elektronisko pierādījumu efektīvu pielietojumu civillietās ir nepieciešams:

1) izslēgt elektroniskos pierādījumus no rakstveida pierādījuma definīcijas, grozot Civilprocesa 110.pantu, svītrojot no tā vārdus „kā arī attiecīgās ierakstu sistēmās (audio, video, magnetofonu lentēs, datoru disketēs u.c.)”, izsakot šo pantu sekojošā jaunā redakcijā:

„Rakstveida pierādījumi ir ziņas par faktiem, kuriem ir nozīme lietā, un šīs ziņas ar burtu, ciparu un citu rakstisku zīmju vai tehnisku līdzekļu palīdzību ierakstītas dokumentos un citos rakstos.”

2) ņemot vērā, ka elektroniskie pierādījumi nav definēti Civilprocesa likumā, papildināt Civilprocesa likumu ar jaunu 119.¹.pantu sekojošā redakcijā:

„119.¹.pants. Elektroniskie pierādījumi

(1) Elektroniskie pierādījumi ir lietas izskatīšanai un iztiesāšanai būtiskas ziņas par faktiem, kas izveidotas ciparu, grafiskā vai cita tehniskā ieraksta veidā, kā arī attiecīgās ierakstu sistēmās un saņemti tādā veidā, kas ļauj konstatēt ziņu par faktu ticamību.

(2) Pie elektroniskiem pierādījumiem pieskaitāmi tehnisko līdzekļu izmantošanas rezultātā fiksēti tiesas sēdes un atsevišķu procesuālo darbību protokoli”.

4. Analizējot zinātnieku viedokļus par to, ka elektroniskie pierādījumi attiecināmi lietisko pierādījumu kategorijai, kā arī aplūkojot attiecīgo citu valstu (Vācija, ASV, Anglija) normatīvo regulējumu, autore secina, ka, ņemot vērā elektronisko pierādījumu specifiskās īpatnības, elektroniskie pierādījumi nav pielīdzināmi lietiskajiem pierādījumiem. Savādāk nebūtu iespējas vērtēt elektroniskā pierādījuma saturu, tas ir ziņas par faktiem, bet tikai paša elektroniskā pierādījuma īpašības un īpatnības vai pašu esamību.

5. Vērtējot elektroniskā dokumenta jēdzienu saistībā ar pierādīšanas procesa realizēšanu, autore, atbalsot zinātniskajā literatūrā pausto viedokli, ka elektroniskais dokuments kā vispārīgs tiesību jēdziens var ietvert jebkuru dažādā veidā dokumentētu informāciju ar „rekvizītiem”, kas ļauj to identificēt, secina, ka elektroniskā dokumenta procesuālā nozīmē ir šaurāka. Līdz ar to autore sniedz sekojošu priekšlikumu elektroniskā dokumenta kā procesuālā jēdziena, definēšanai:

Elektroniskais dokuments ietver informāciju, kas fiksēta elektroniskā nesējā un kas ar tehnisko līdzekļu palīdzību jāpārveido, lai uzrādītu šo informāciju kā vārdus, frāzes, simbolu veidojošas zīmes, kas sniedz lietas apstākļu noskaidrošanai nepieciešamās ziņas, kas ir uztveramas cilvēka apziņā un ir saprotami.

6. Pētījuma rezultātā, analizējot diskusiju un tiesību zinātnieku skatījumus uz pierādīšanas līdzekļa mijiedarbību ar pierādījuma avotu, autore secina, ka pamatojoties uz elektroniskā pierādījuma jēdzienu, iespējams sniegt sekojošu priekšlikumu pierādījumu avota

elektroniskajos pierādījumos definēšanai: *tā ir informācija, kas radīta ar programmatūras palīdzību.*

7. Pētot elektronisko un rakstveida pierādījumu novērtēšanas metodes un kritērijus, autore secina, ka elektronisko pierādījumu patstāvīga civilprocesuālā tiesiskā regulējuma trūkuma dēļ, elektroniskie pierādījumi tiek pārbaudīti un vērtēti līdzīgi rakstveida pierādījumiem, jo atbilstoši spēkā esošajam Civilprocesa likuma regulējumam, elektroniskie pierādījumi ir uzskatāmi par rakstveida pierādījumiem.

Pētījumā rezultātā, autore konstatē, ka elektronisko pierādījumu novērtēšanas kritēriji un metodes atšķiras no rakstveida pierādījumu novērtēšanas kritērijiem un metodēm, līdz ar to autore uzskata par iespējamu noformulēt sekojošus elektronisko pierādījumu vērtēšanas kritērijus:

1) metodes, ar kuru elektroniskais pierādījums sagatavots, uzglabāts un pārsūtīts, ticamība;

2) metodes, ar kuru tiek nodrošināta informācijas integritāte, drošums;

3) metodes, ar kuru tika identificēts elektroniskā pierādījuma sastādītais/izveidotājs, ticamība;

4) informācijas fiksācijas veida drošums, jo informācijas konsolidācija un ieraksta veids elektroniskajos informācijas nesējos/avotos var ietekmēt elektronisko pierādījumu ticamību.

8. Pētot elektronisko pierādījumu atvasinājumu izmantošanas iespējas, autore secina, ka elektronisko pierādījumu pastāvīga tiesiskā regulējuma trūkums spēkā esošajā Civilprocesa likumā noved pie tā, ka elektronisko pierādījumu iesniegšanai tiek piemērota rakstveida pierādījumiem paredzēta procesuālā kārtība, līdz ar to ziņas par faktiem elektroniskajā veidā iesniedzamas, ievērojot Civilprocesa likuma 111.panta noteikumu, iesniedzot tos oriģinālā vai noteiktā kārtībā apliecināta noraksta, kopijas vai izraksta veidā.

Pētījumā rezultātā autore secina:

a) elektronisko informācijas avotu (failu) struktūrā esošā elektroniskā pierādījuma "oriģināla" jēdzienam nav tāda nozīme, kas saistīta ar tradicionālo rakstveida pierādījuma (papīra dokumenta) vai lietiskā pierādījuma jēdzienu, jo viena un tā paša faila dažādas kopijas var būt pilnīgi autentiskas. Bet iesniegt, piemēram, elektroniskās datu bāzes noteiktā kārtībā apliecinātu norakstu, kopiju vai izrakstu nav iespējams;

b) aplūkojot elektroniskā dokumenta oriģināla izdrukas statusu un analizējot zinātnieku skatījumus uz šo jautājumu, autore secina, ka nevar piekrist zinātniskajā literatūrā paustajam viedoklim, ka papīrā izdrukāts elektroniskais dokuments ir elektroniskā dokumenta kopija, jo šī izdrukā nebūt nav identiska elektroniskā dokumenta "oriģinālam" (piemēram, informācija, kas tiek vizualizēta monitorā). Autore secina, ka uz papīra izdrukāts elektroniskais dokuments,

ir elektroniskā dokumenta papīra kopija, jeb patstāvīgs pierādīšanas līdzeklis – rakstveida pierādījums, kas nav uzskatāms par elektroniskā dokumenta atvasinājumu (kopiju, norakstu vai dublikātu).

Lai novērstu minētās nepilnības, ir nepieciešams papildināt Civilprocesa likumu, paredzot atsevišķu elektronisko pierādījumu iesniegšanas kārtību, papildinot Civilprocesa likumu ar jaunu 119.² pantu sekojošā redakcijā:

„119.² pants. Elektronisko pierādījumu iesniegšanas kārtība

(1) Lietas dalībniekiem, iesniedzot tiesai elektronisko pierādījumu vai lūdzot to pieprasīt, jānorāda, kādus lietā nozīmīgus apstākļus šis pierādījums var apstiprināt.

(2) Elektroniskie pierādījumi iesniedzami oriģinālā vai noteiktā kārtībā noformētā atvasinājuma veidā. Elektroniskā dokumenta kopija, noraksts vai izraksts papīra formā uzskatāmi par rakstveida pierādījumiem, to juridisko spēku nosaka Elektronisko dokumentu likums.

(3) Ja tiesai iesniegts elektroniskais pierādījums atvasinājuma veidā, tiesa pēc lietas dalībnieku motivēta lūguma vai pēc savas iniciatīvas ir tiesīga pieprasīt iesniegt vai uzrādīt oriģinālu, ja tas nepieciešams lietas apstākļu noskaidrošanai.”

9. Izpētot elektroniskā paraksta procesuālās funkcijas, autore secina, ka nevar piekrist zinātniskajā literatūrā paustajam viedoklim, ka jautājums par pierādījuma statusa piešķiršanu ziņām par faktiem elektroniskā veidā (t.i., elektroniskajam informācijas avotam, tai skaitā elektroniskā pasta sūtījumam) ir atkarīgs no tā, vai informācijai elektroniskajā veidā ir pievienots drošs elektroniskais paraksts.

Autore secina, ka no elektroniskā paraksta izveidošanas tehnoloģijas un ticamības ir atkarīga tikai to ziņu par faktiem ticamības pakāpe, kuriem ir pievienots attiecīgs elektroniskais paraksts. Bet, no šī aspekta nevar būt atkarīgs jautājums par pierādījuma statusa piešķiršanu šāda veida informācijai, tādēļ ka elektroniskais dokuments, kuram pievienots jebkurš elektroniskais paraksts, ir uzskatāms par pierādījumu civilprocesā. Autore konstatē, ka spēkā esošais Civilprocesa likuma regulējums neliedz iesniegt, pārbaudīt un novērtēt arī tos elektroniskos dokumentus, kuriem nav pievienots drošs elektroniskais paraksts (arī tā saucamos parasta veida elektroniskā pasta sūtījumus). Pētījuma rezultātā autore secina, ka elektroniskais paraksts nav nepieciešams priekšnosacījums elektroniskā pierādījuma pieļaujamībai civilprocesā, jo elektroniskais paraksts nav vienīgais veids, kā autentificēt un identificēt elektronisko dokumentu. Bet elektroniskos dokumentus, kuriem pievienots drošs elektroniskais paraksts un laika zīmogs, autore ierosina uzskatīt par pierādījumu *prima facie*.

Lai pilnveidotu un veicinātu elektronisko dokumentu rekvizītu izmantošanu, ir nepieciešams papildināt Elektronisko dokumentu likuma 3.pantu ar jaunu ceturto *prim* daļu sekojošā redakcijā:

„(4²) *Ja elektroniskajam dokumentam ir drošs elektroniskais paraksts un laika zīmogs, tas uzskatāms par prima facie pierādījumu.*”

10. Uzsverot, ka elektroniskie pierādījumi veido patstāvīgu pierādīšanas līdzekļu grupu, autore:

a) piedāvā nedefinēt vairākus kritērijus elektronisko pierādījumu ticamības noskaidrošanai, kuri nav atsevišķi nedefinēti civilprocesā attiecībā uz elektroniskiem pierādījumiem:

- 1) elektroniskā pierādījuma saprotamība vai kategorija pieejams izpratnei;
- 2) iespēja identificēt elektroniskā pierādījuma autoru vai sastādītāju;
- 3) elektroniska pierādījuma viengabalainība;
- 4) elektroniskā pierādījuma veidošanas procesa un informācijas nostiprināšanas procesa novērtēšana.

b) secina, ka elektroniskā pierādījuma ticamības noskaidrošana nav uzskatāma par nosacījumu elektroniskā pierādījuma pieļaujamībai procesā. Par elektroniskā pierādījuma pieļaujamības kritērijiem autore izvirza iespēju šo pierādījumu identificēt (iespēja noteikt autoru, sastādītāju vai turētāju) un autentificēt.

Pierādījuma ticamība veidojas, pamatojoties uz pierādījuma novērtēšanu, kas loģiski seko pieļaujamā pierādījuma pārbaudei lietas izskatīšanas laikā. Līdz ar to pierādījuma ticamību nosaka tiesa tikai pēc pierādījumu novērtēšanas procesa beigām.

Ja rodas pamatotas šaubas par elektroniskā pierādījuma ticamību, tiesa var nozīmēt ekspertīzi, kuras gaitā elektroniskā pierādījuma augstāk norādītie ticamības kritēriji tiek pārbaudīti ar speciālām kontroles metodēm. Tādēļ autore izvirza papildu kopīgu kritēriju elektroniskā pierādījuma pieļaujamības un ticamības noskaidrošanai civilprocesā: piemērotība kontrolei, kas kļūst par iespēju veikt elektroniskā pierādījuma kontroli.

11. Elektronisko pierādījumu kā pierādīšanas līdzekļa regulējums Civilprocesa likumā nepastāv, līdz ar to, lai veicinātu elektronisko pierādījumu plašāku pielietošanu patiesības noskaidrošanai civiltiesiskajos strīdos un vienlaicīgi nodrošinātu elektroniskiem pierādījumiem pastāvīga pierādīšanas līdzekļa statusu, nepieciešams veikt sekojošus grozījumus:

- 1) papildināt Civilprocesa likumu ar jaunu 119.³ pantu sekojošā redakcijā:

„119.³ pants. *Elektronisko pierādījumu pieprasīšanas kārtība*

(1) Tiesa vai tiesnesis pēc lietas dalībnieka motivēta lūguma ir tiesīga pieprasīt elektroniskos pierādījumus no valsts un pašvaldību iestādēm, citām fiziskām un juridiskām personām.

(2) Lietas dalībniekam, kurš lūdz tiesu pieprasīt elektronisko pierādījumu, jāapraksta šis pierādījums un jāmotivē, kāpēc viņš uzskata, ka tas atrodas pie minētās personas.

(3) Valsts un pašvaldību iestādēm, citām fiziskām un juridiskām personām, kurām nav iespējams iesniegt pieprasītos elektroniskos pierādījumus vai arī iesniegt tos tiesas vai tiesneša noteiktajā termiņā, rakstveidā jāpaziņo par to tiesai, norādot iemeslus.

(4) Ja puse atsakās iesniegt tiesai pieprasīto elektronisko pierādījumu, nenoliegdama, ka šis pierādījums atrodas pie tās, vai ir konstatēts, ka puse pieprasīto elektronisko pierādījumu ir apzināti iznīcinājusi, tiesa var atzīt par pierādītiem tos faktus, kuru apstiprināšanai pretējā puse atsaukusies uz šo elektronisko pierādījumu.”

2) papildināt Civilprocesa likumu ar jaunu 119.⁴ pantu sekojošā redakcijā:

„119.⁴ pants. Lietā esošo elektronisko pierādījumu atdošana

(1) Elektroniskos pierādījumus pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā atdod personām, no kurām tie saņemti, vai nodod personām, kurām tiesa atzinusi tiesības uz tām.

(2) Elektroniskos pierādījumus, ko pēc likuma vai tiesas sprieduma nedrīkst atdot lietas dalībniekiem vai personām, no kurām tie saņemti, tiesa nodod attiecīgām valsts iestādēm.

(3) Atsevišķos gadījumos lietiskos pierādījumus var atdot pirms sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, ja tas nekaitē lietas izskatīšanai, pamatojoties uz motivēta rakstveida pieprasījumu. Ja uz šiem pierādījumiem ir atsauce tiesas nolēmumos, lietā atstājami šo elektronisko pierādījumu noteiktā kārtībā apliecināti atvasinājumi.”

3) papildināt Civilprocesa likumu ar jaunu 119.⁵ pantu sekojošā redakcijā:

„119.⁵ pants. Elektronisko pierādījumu apskate to glabāšanas vietā

Ja elektronisko pierādījumu iesniegšana tiesai ir neiespējama vai apgrūtināta to skaita, apjoma vai citu iemeslu dēļ, tiesa var izdarīt elektronisko pierādījumu apskati un izpēti to glabāšanas vietā vai uzdot to veikt tiesu izpildītājam.”

12. Privātpersonu ārpusstiesas darbība, kas saistīta ar pierādījumu vākšanu civilprocesā, tiešā veidā netiek regulēta Civilprocesa likumā, līdz ar to pastāv pamats uzskatīt, ka lietas faktisko apstākļu apliecināšanai, elektroniskie pierādījumi var tikt iegūti, pārkāpjot likumu, it īpaši veicot darbības, kas pārkāpj cilvēka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Pētījumā rezultātā, autore secina, ka izlemjot jautājumu par elektronisko pierādījumu pieļaujamību, tiesai jāņem vērā arī tas, kādiem mērķiem šis pierādījums ir iegūts un kādiem nolūkiem šis pierādījums tika izmantots. Turklāt cilvēka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību pārkāpšana var veidot pastāvīgu likuma pārkāpumu.

Lai civilprocesa ietvaros nodrošinātu taisnīgas tiesas spriešanu un uzturētu līdzsvaru starp tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un nepieciešamību konstatēt lietas faktiskos apstākļus, kā arī stiprināt cilvēktiesību ievērošanu un aizsardzību elektronisko pierādījumu vākšanas jautājumos, ir nepieciešams grozīt Civilprocesa likuma 8.pantu (civilprocesa principu līmenī), un Civilprocesa likuma 95.pantu, paredzot ka pierādījumiem, kas iegūti prettiesiskā ceļā, nav juridiskā un pierādīšanas spēka, un tiesa tos nevar izmantot lietas izskatīšanas un izspriešanas procesā, proti,

a) papildināt Civilprocesa likuma 8.panta pirmo daļu ar otru teikumu sekojošā redakcijā:
„Tiesas spriešanas procesā nav pieļaujami pierādījumi, kas iegūti, pārkāpjot likumu.”

b) papildināt Civilprocesa likuma 95.pantu ar trešo, ceturto, piekto un sesto daļām sekojošā redakcijā:

„(3) Ziņas par faktiem, arī ziņas, kas fiksētas ar tehnisku līdzekļu palīdzību, drīkst izmantot kā pierādījumu tikai tad, ja tās iespējams pārbaudīt šajā likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā.

(4) Ziņām par faktiem, kas iegūti prettiesiskā ceļā, nav juridiskā spēka un tās nav pieļaujamas kā pierādījumi. Izvērtējot pierādījuma iegūšanas darbību raksturu un, ņemot vērā visus lietas apstākļus, tiesai ir tiesības atzīt pierādījumu par nepieļaujamu un izslēgt no pierādījumiem lietā.

(5) Ziņas par faktiem, ar kuru palīdzību tiesa nosaka faktu esamību vai neesamību, var tikt atzītas par nepieļaujamām, ja tās ir iegūtas no nezināma avota vai no avota, ko nevar konstatēt tiesas sēdē, vai ir iegūtas, aizskarot personu tiesības un garantētās intereses, kas ietekmēja vai varēja ietekmēt iegūto ziņu ticamību.

(6) Atzīstot ziņas par faktiem, ar kuru palīdzību tiesa nosaka faktu esamību vai neesamību, par nepieļaujamām, jo tās iegūtas prettiesiskā ceļā, tiesai jāizlemj jautājums par attiecīga blakus lēmuma pieņemšanu.”

13. Attiecībā uz pierādīšanas pienākuma sadali starp prāvniekiem, izmantojot pierādījumus elektroniskā formā, pamatojoties uz zinātniskajā literatūrā sniegtajām atziņām, autore piedāvā sekojošu pierādīšanas nasta sadales noteikumu: pierādīšanas pienākums ir tai pusei, kas ar elektroniskā dokumenta esamību pamato savas tiesības, kā arī to pamatā esošos faktiskos apgalvojumus. Apstrīdēšanas gadījumā elektroniskā dokumenta saņēmējam ir pienākums pierādīt elektroniskā dokumenta identiskumu un neviltotību. Savukārt, ja ir radušies iebildumi par pienācīgas autorizācijas trūkumu, gribas trūkuma pierādīšanas pienākums gluži pretēji, saskaņā ar vispārīgo pierādīšanas pienākuma sadales noteikumu un elektroniskā gribas izpauduma spēkā esamības prezumpciju, gulstas pretējai pusei (apstrīdētāju).

14. Elektronisko pierādījumu patstāvīgā tiesiskā regulējuma trūkums spēkā esošajā Civilprocesa likumā rada situāciju, kurā nav iespējams pienācīgi un atbilstoši elektronisko pierādījumu attīstības tendencēm, īstenot elektronisko pierādījumu nodrošināšanu civilprocesā.

Lai radītu noteiktību elektronisko pierādījumu nodrošināšanas jautājumā, Civilprocesa likuma spēkā esošais regulējums pilnveidojams ar sekojošiem grozījumiem:

1) ņemot vērā to, ka pieteicējam, izpildot Civilprocesa likuma 99.panta otrā punkta prasības, konkrēti ir jānorāda, kādi pierādījumi jānodrošina, veidojas situācijas, kad pieteicējam objektīvi trūkst pietiekošas zināšanas, lai konkretizētu objektu, attiecībā uz kuru ir jāpiemēro nodrošinājuma līdzeklis, lai nodrošinātu elektroniskos pierādījumus. Autore uzskata par nepieciešamu nostiprināt tiesas tiesības, taisot lēmumu par pierādījumu nodrošināšanu, precizēt pieteicēja elektronisko pierādījumu nodrošināšanai izvēlētos un pieteikumā norādītos nodrošinājuma līdzekļus, kā arī tiesības precizēt objektu, attiecībā uz kuru ir jāpielieto nodrošinājuma līdzeklis. Kā arī nodrošināt tiesības uzaicināt ekspertu vai speciālistu tajos gadījumos, kad ir nepieciešamas speciālas zināšanas tās informācijas, kas ir e-veidā, iegūšanā un fiksācijā.

Autore piedāvā:

a) grozīt Civilprocesa likuma 100.panta otro daļu, papildinot to ar trešo teikumu sekojošā redakcijā:

„Gadījumā, ja pierādījumu nodrošināšanai nozīmīgu faktu noskaidrošanai ir nepieciešamas speciālas zināšanās tehnikā, tiesa pēc puses lūguma vai savas iniciatīvas var pieaicināt speciālistu vai pieprasīt speciālista rakstveida atzinumu.”

b) papildināt Civilprocesa likuma 100.panta piekto daļu ar jaunu otro teikumu sekojošā redakcijā:

„Speciālista uzklauššana tiesas sēdē, kā arī speciālista atzinuma pārbaude notiek saskaņā ar šā likuma attiecīgajām normām par eksperta nopratināšanu un eksperta atzinuma pārbaudi.”

c) papildināt Civilprocesa likuma 100.pantu ar jaunu piekto *prim* daļu sekojošā redakcijā:

„(5¹). Apmierinot pieteikumu par pierādījumu nodrošināšanu, tiesa ir tiesīga noteikt nodrošināmo pierādījumu un nodrošinājuma līdzekli, atbilstoši pieaicinātā speciālista atzinumam.”

2) elektronisko pierādījumu nodrošināšanas efektivitāti var nodrošināt, piesaistot zvērinātus tiesu izpildītājus lēmumu par pierādījumu nodrošināšanu izpildei, paredzot iespēju izmantot zvērinātu tiesas izpildītāju institūtu izmantošanu datu/informācijas fiksācijai, pamatojoties uz tiesas lēmumu par pierādījumu nodrošināšanu un šī lēmuma izpildes ietvaros.

Autore piedāvā papildināt Civilprocesa likuma 100.pantu ar piekto *divi prim* daļu sekojošā redakcijā:

„(5²) Ja ir nepieciešama elektronisko pierādījumu apskate uz vietas pierādījumu nodrošināšanas nolūkā, tiesa var izdarīt elektronisko pierādījumu apskati un izpēti to glabāšanas vai atrašanas vietā vai uzdot to veikt tiesu izpildītājam.”

3) apskatot Civilprocesa likuma 16.nodaļā paredzēto vispārīgo kārtību, kādā pierādījumu nodrošināšana īstenojama, autore secina ka minētā kārtība nav efektīva gadījumos, kad ir pamats uzskatīt, kad elektroniskais pierādījums var tikt iznīcināts. Problēmas risinājumam ir nepieciešams paredzēt operatīvu piespiedu līdzekļu pielietošanas iespējamību pierādījumu nodrošināšanā.

Lai nodrošinātu šādu kārtību, nepieciešams veikt grozījumus Civilprocesa likumā, papildinot Civilprocesa likuma 98.pantu ar jaunu ceturto daļu ar šādu saturu:

„(4) Ja ir pietiekošs pamatojums uzskatīt, ka pierādījums, kura nodrošināšanu pieprasa puse, var tikt iznīcināts vai pārveidots, tiesa, ar mērķi fiksēt pierādāmo informāciju un nodrošināt tās turpmāko iesniegšanu un izpēti tiesas sēdē, ir tiesīga nekavējoties piemērot atsevišķus piespiedu līdzekļus, kas paredzēti Civilprocesa likuma 19.nodaļā, neinformējot par to lietas dalībniekus.”

T. Jurkeviča